

АСҚАР
ҚОСИМОВ

ЗАМИН
КЎРКИ

ШЕЪРЛАР



Фантастик дoston-драма

Гафур Гулом номдаги
Адабиёт ва санъат нашриёти
Тошкент — 1979

© Гафур Гулом номидаги Адабиёт
ва санъат нашриёти, 1979 й.

ТАСАВВУР

Қилдик сафар: кўринур коммунизм ҳамиша,
Ростмана ленинчилар шу йўлни этар пеша.

Коммунизм бир мулкки, унда неъмат мўлу кўл,
Уз ризқингни тергали саломат бўл, ишчан бўл.

Ул тузумда тенглик бор, турли-туман синф йўқ,
Барча аҳил, иноғу бир-биридан кўнгил тўқ.

Кезмас меҳнат бир ёнда, ётмас роҳат бир ёнда,
Ҳар иккиси ёнма-ён замон бирла маконда.

Дилда бўлгай доимо оби ҳаёт ташвиши,
Оқаётган селни ҳеч тўхтатолмас бир киши!

Тафаккур бир уммонки, унга бўлмас соҳил ҳам,
У бор ерда фарқ бўлур бадахлоқ ҳам, жоҳил ҳам.

ЎЗБЕКИСТОН

Кўз очганман қучоғингда,
Яшай дейман ёниб-ёниб.
Олам янглиғ бағринг кенг-да,
Севай дейман қониб-қониб.
Асло!—дейман десалар тон,
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Тоғларинг бор олачипор,
Кўкси тўла жавоҳири;
Ёмби, нуқра... Не ҳикмат бор
Йўқ ибтидо, йўқ охири!
Кўрганлар дер:—Бир қайнар кон —
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Бу конларни олмоқ учун
Келди юнон, келди араб.
Шараф экан қалмоқ учун
Найза отмоқ ёвга қараб, —
Уша айём ва ўша он
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Ўтди даврон, ўтди фасл,
Босқин солди мўғуллар ҳам!
Жалололдин ёвқур насл,
Марди майдон ўғиллар ҳам —
Бўш келмайин тўқдилар қон,
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Мағлуб эдинг, бўлдинг голиб,
Жанговарлик шарафи бу!
Ўз халқингдан мадад олиб,
Душманларга солдинг қутқу.
Чўғ эдинг сен, ловулла, ён!
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Сифатинг кўп, таърифинг кўп,
Қай бирини этай талқин?
Пахтакоринг асл ва хўп
Чилангаринг машъал, ёлқин.
Барига ҳам босгайман ён,
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Поён билмас дала-даштинг,
Сувинг тотли, ҳавойинг соф.
Сувсиз ерга инжу сочдинг,
Хуллас, қанча урмайин лоф
Мен жисман, сен эса жон,
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Боғларингда анжир, узум,
Қовун-тарвуз полизингда.
Меҳмон келса:—Тўрт-ку кўзим
Қўноқ, дейман олинг, енг-да!
Бизда бисёр ҳам сув, ҳам дон,
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Ана, карнай-сурнай саси,
Чилдирма ҳам заб тобида!
Давра ичра ҳай, биттаси,
Нақ юлдуз ой атрофида,
Ё Мукаррам, ё Қизлархон,
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Уйнанг-кулинг, келди фурсат,
Байрам бўлмас ахир кунда.

Зафар топинг, топинг нусрат,
Юртлар борки, деҳқон унда
Бугдой экиб, емайди нон,
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Ишсизлари бўлиб саф-саф
Юришади кўчаларда.
Омон қолса бу ҳам бир гап
Улик руҳли кечаларда,
Қачон тегар уларга сон,
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Сен ақлсан, сен фикратсан,
Умидсизнинг кўзи сенда...
Сен нақлсан, сен шуҳратсан
Сенда фарқли ёлғон, чин-да.
Сенга бўлсин шараф ва шон,
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

ИРМОҚЛАР

Кун нурида ярқираган
Мавжи зарҳал, суви тиниқ;
Лаби хандон, кўнгли синиқ,
Вале бетин шарқираган
Ирмоқлардир, бу ирмоқлар!

Мозий бу кун гўё ўлган,
Эсга солмай ўтмишни бас!
Қирдаги ҳув лолалармас,
Ҳар сиқими қонга тўлган
Бармоқлардир, бу бармоқлар!

На шамолда хушнуд кулган,
На офтобдан олган зиё...
Боқиб ерга қиё-қиё,
Кўкармасдан хазон бўлган
Япроқлардир, бу япроқлар!

Кокил янглиғ чувалашган,
На-да лоқайд, на-да шайдо.
Қила олмай қанот пайдо
Шамол билан қувалашган
Тармоқлардир, бу тармоқлар!

Беткайида хоки түрөб
Бўлган неча озодалар
Тинч уйқуда жим ёталар

Эй, гофил боқ, ваҷҳи хароб
Тупроқлардир, бу тупроқлар!

Тўфондан сўнг қарор топган,
Денгиз ичра бир замонлар
Сув ўрнига кўриб қонлар...
Эндиликда диёр топган
Қирғоқлардир, бу қирғоқлар!

АКС САДО

1

Тоғ бошида турдим кузатиб,
Жуда кичик кўринди бу Ер.
Қўлларимни кўкка узатиб,
Дедим: «Яхши ёронлар қани?»
Овозимни бир оз тузатиб
Қайтиб келган акси садо дер:
—Хоҳ-ҳо, яхши ёронлар қани?!

2

Кун қизариб ботарди аста,
Дедим: «Ўртоқ, кўкрагингни кер!..»
Сой оқмоқда тоғлардан пастда,
Кўз ташлашга дармонлар қани?!
Сен қарайсан сувга ҳавасда.
Қайтиб келган акси садо дер:
Хоҳ-ҳо кўз ташлашга дармонлар қани?!

3

Илҳом ато этса вазият
Ёр васфига ёзилажак шеър.
Кечалари чекиб азият,
Дедим: «Умид, армонлар қани?!»
Раҳбар бўлиб менга ҳақ ният —
Йўл кўрсатди... Акси садо дер:
—Хоҳ-ҳо, умид, армонлар қани?!

9

Хизмат этай дея элимга
Юртим учун тўқдим талай тер.
Кўп нарсалар келиб дилимга.
Дедим: «Ақли ҳайронлар қани?!»
Тоғ тушунмай менинг тилимга
Малул эди... Акси садо дер:
—Хоҳ-ҳо, ақли ҳайронлар қани?!

ИЗЛАНИШ

Эй, илҳом—жайроним, учабер,
Сенга ёт майхона-майхона.
Май десанг, баъзилар ғалат дер
Қани, юр, чойхона-чойхона.
Тинч оқар Калковуз бўйида
Барқ урар райхона-райхона.
Хаёлим бир назм куйида
Гоҳ чиқар сайхона-сайхона.
Қиллари титраган созим бор,
Ингра, ҳей, жайрона-жайрона.
Юракка сиғмаган розим бор,
Таралгай тўлғона-тўлғона.
Сен-да завқ бахш этдинг бу жонга
Завқдан у ҳайрона-ҳайрона.
Мен тақлид қилмайман Байронга,
Асқарман, шукрона-шукрона.

ТИЛСИЗ СУҲБАТ

(Кекса шоирнинг ўғли бевақт вафот этди. Кўп ўтмай унинг шогирди ўз отасидан айрилди. Таъзияда кекса шоир шогирдига узоқ тикилиб қолган эди.)

К е к с а ш о и р

Не қаттиқ кун экан: бу кун иккимиз,
Адади йўқ хаёлларга толдик жим.
Ҳамма сокин, дили маҳзун иккимиз,
Сен отангдан, мен ўғлимдан айрилдим!

Ё ш ш о и р

Қазо-ку демас ҳеч: у қари, бу ёш,
Ўлимга мустаҳиқ гул ёки хасми!
Чиқишни билади бир ботган қуёш,
Бир оққан шалола такрор оқмасми?!

К е к с а ш о и р

Рўй берса-да гарчанд ҳижрон ё ўлим
Ҳаёт тарзи бир чиройли, бир майин...
Айрилиқдан чиқай десанг, қулуним,
Сен ўғил бўл, мен ҳам ота бўлайин!

Э Ў Т И Қ О Д

Шаҳидларнинг лозазори!—

Бу кун ўша жанг...

Ақлингни ром этар бўлса алвон-алвон ранг,
Антиқа бир манзарани кўрмоқ истасанг,
Баҳор чоғи Қашқадарё воҳасида бўл!

Кўм-кўк майса қулф урадир тупроғи узра,
Қуёш нурдан атлас тўқир япроғи узра,
Тош-метиндек зўр қалъа бор Сом тоғи узра,
Баҳор чоғи Қашқадарё воҳасида бўл!

Бир вақтлар бунда маскан тутган Муқанна
Бизга ёт деб араб дини—ашҳаду анна...
Ўз илоҳи ўтдан нажот кутган Муқанна.
Баҳор чоғи Қашқадарё воҳасида бўл!

Чор атрофни араб босган, мадад йўқ, токай,
Ғанимларнинг лашкарига адад йўқ, токай,
Ватандошда алҳазар йўқ, ҳасад йўқ, токай,
Баҳор чоғи Қашқадарё воҳасида бўл!

Шу вайдан ҳам кучга тўлган айёр Қутайба.
Мустабидки, не истаса—тайёр Қутайба
Қачонгача бу ерларда сайёр Қутайба?
Баҳор чоғи Қашқадарё воҳасида бўл!

Йўқ! Муқанна оқ сутингни оқлайди, Она!
Бошига тоғ қуласа-да удир мардона.

Оташга ўз гавдасини қилур равона.
Баҳор чоғи Қашқадарё воҳасида бўл!

Ёрдам истаб юксакларда учадир руҳи!
Ташна лабга нажотгўйдир долғалар Нуҳи!
Бир кун яна ерга қайтар олам шукуҳи!
Баҳор чоғи Қашқадарё воҳасида бўл!

* * *

Бу кўнгил мулкида бир нозанин бор:—

Шарифа отлиғ.

Домига тушмайин дедим,—бўлмади,

Қалбимда тимсоли ўсди, ўлмади.

Ишқ сирин англадим; ҳижрони талхвор,

висоли тотлиғ.

Бу кўнгил мулкида бир нозанин бор:—

Шарифа отлиғ.

Мен кимман? Севишга ҳуқуқим борми?

Эй, телба дунё!

Шу билим, шу зако сенга балли дер,

Неки лутф айла-ю ёшлигимни бер!

Ўртада кўндаланг: номусми, орми —

Беҳудман гўё.

Мен кимман? Севишга ҳуқуқим борми?

Эй, телба дунё!

Ёшлик не демасин қайтармай райин,

Ёшлигим кўнди;

Кечирди шодликни, кечирди ғамни,

Ва лекин ўйламай босди қадамни!

Ишқ дея қучганим, эвоҳ, бетайин

ҳавасга дўнди!

Ёшлик не демасин қайтармай райин,

Ёшлигим кўнди.

Ажабким, қаршимда энди бир зиё
Тафт берар дилга,
Дил эса руҳланиб дала-қир ошар.
Билмадим, бу туйғу табакай яшар, —
Вужудим, имоним унга маҳлиё,
Кирмай ақлга.
Ажабким, қаршимда энди бир зиё
Тафт берар дилга.

ГУЛИДАН ТАҚАЙ ДЕСАМ...

Жилмаюрман чор-ночор,
Лек юракда дарду ғам.
Мен хуш кўрган йигитнинг
Ёри бўлди дугонам.
Қумғон экан дилгинам:
Ут қўйдилар, қайнади.
Мен хуш кўрган йигитим
Ногоҳ мендан айнади!
Ана карнай-сурнайи,
Ана алёр, ёр-ёри.
Қўшилмади гул гулга,
Гул—тиканнинг дилдори!
Дугоналар шод-хуррам
Бахт тилашар ҳайқириб.
Мевалар тўкин-сочин,
Сувлар оқар айқириб.
Неъмат тўла дастурхон.
Менга, ол!—деб қўйишар.
Гулдасталар гулидан
Чаккангга тақ,—дейишар!
Гулидан тақай десам
Тикони бор, тикони!
Сувида ичай десам,
Илони бор, илони!

МУТОЙИБА

Йироқдан қош қоқиб бир бало қилманг,
Мани йўқ балога мубтало қилманг!

Неча юз найрангу карашма бирлан
Бу кўнгил мулкини истило қилманг!

Сидқидил ёрингиз бор ерда асло
Ўзгалар корини жо-бажо қилманг.

Салтанат тахтида кўрсатиб ҳиммат
Беақл кимсани «подишо» қилманг.

Бўса бер, деганда, жўнаш олдидан
Ғарибга юз буриб яна «қо» қилманг.

Бош оққан ёқларга кетмоқчи бу дил,
Ялиниб, ёлвориб, илтижо қилманг.

БАҲОР ҲАЗИЛИ

—Дилбар, менинг боғимга
Ойдай бўлиб кир-кир,
Боғимдаги гуллардан
Узай сенга бир-бир.

Қара, ҳаво на-да сози!
Учар қушлар пир-пир.
Юр, инжима тасаддуқ,
Ҳам титрама дир-дир!..

—Ҳув, кечаги оғушдан
Оғрир белим зир-зир.
Мен йўқ десам ўзингиз,
Айландингиз гир-гир!

Қўйинг дедим, зах дедим
Ҳозир дала қир-қир...
Ҳо, айёрлик қиляпсиз,
Кулмай ўлинг хир-хир!

ЧИЛДИРМА ВА ИККИ ЧИЛДИРМАКАШ

Тингласин шаҳримиз, даламиз,
Антиқа бир куйни чаламиз!
Ўртада—бор нарса шу онда —
Бир манда чилдирма, бир унда!

Қуёшдан кам эмас чилдирма,
Булутни унга ҳеч индирма.
Янграгай ер ила осмонда
Бир манда чилдирма, бир унда!

Шафтоли гуллари—нопармон,
Кел энди, раққоса Қизлархон,
Ўйнагин саҳнаи чаманда
Бир манда чилдирма, бир унда!

Ўйнагин парвои палагим,
Гардингга интизор, малагим, —
Лолага ғарқ бўлган қир унда,
Бир манда чилдирма, бир унда!

Ҳар қиё боқишинг қалбга жо,
Бор бўлсин бу нозу истиғно
Чертаман қолмай деб армонда,
Бир манда чилдирма, бир унда!..

ФИРОҚ ҲАҚИДА

Ой билан Қуёшга
Йўқ эрур висол.
Азалий фироққа
Ушалар мисол.
Туну кун фурқатда
Қуёш билан Ой,
Юлдузлар кўз ёшга
Ўхшар ҳойнаҳой.

УМИД УЧҚУНЛАРИ

Шайдо этдинг бир сўз демайин,
Ёғдулар олди кўзингдан кўзим.
Бу қора қош, бу кўз демайин
Сиёҳ этдимми бахтимни ўзим?!

Бу зулфи-соч, бу зангор кийим
Қадди бўйингга мунча ярашиқ!
Юлдуздек ён эй, тани сийм,
Чекилсин зулмат, ёлғону яшиқ!

Бошни ирғаб қўйишларингдан
Саф чекди сочинг сипоҳи эй, ёр!
Воз кеч бу аҳд, бу ишларингдан
Севмоқми ошиқ гуноҳи эй, ёр!

Қиё-қиё ўғринча боқма,
Беажал бир кун ўлдиришинг бор.
Бизга, ахир, ғам селоби на?
Гар хафа бўлсак, кулдиришинг бор!

КОЛХОЗЧИ ҚИЗ

(Халқ қўшиқлари йўлида)

Ўша қизнинг қуёшдан юзи нақшин қизилмиш,
Манглайда реза терлар—юлдузчалар тизилмиш.
Кеча-кундуз фарқини фаҳм айлаб дилором,
Боқса, дунё кўзига оқ-қорадан тизилмиш.
Қора денгиз ҳуснини очган қора тўлқиндек
Бурам-бурам сочлари елкасида ёзилмиш.
Терим пайти адирда сиқилмабди кўкраги,
Эркин нафас олишдан тугмалари узилмиш!
Водийга у боққанда ҳуркибдими оҳулар?
Буни кўрган овчининг юрак-бағри эзилмиш.
Ишдан қайтар чоғида, у қиз турмуш боғида,
Севар ёрини эслаб, келин бўлиб сузилмиш.

ҲИЖРОН

Кўринганда ҳилол қинидан
Суғуриланган бир шамшир мисол. —
Хомуш йигит қароргоҳидан
Чиқиб кетди ахтариб висол.

Ел шивирлар, хиёбон сокит,
Чарх уради хазон резгилар.
Қайлардадир вовиллайди ит.
Жунжикади мажҳул сезгилар.

Нурлар ичра кўҳна табиат
Сарғиш тусда бежо товланур!..
Бунда фақат самарсиз ният
Ошиқ йигит кўксига ёнур.

Кўпдан бери монанди анқо
Кўнгил қуши учмиш ҳавога...
Бугун унинг ҳажрида танҳо
Борлиқ чўмди мунгли навога.

УТРОР ХАРОБАЛАРИДА

Кўнгилда тилсиз тонг, сирли куч ила,
Кумуш тун, сен айла хафифлик нисор!
Руҳимга мадад бер, болу пар тила,
Бутун бу хароба руҳсиз, хокисор!

Қандоғам тун ўзи! Олмосдек шудринг
Баҳс қурса, қочадир фалакнинг тоби.
Кўк худди уммондек қулоч ёзган кенг.
Замин ҳам чўзилмиш, на қаттиқ хоби.

Эй, сен тун, руҳимни эркала, сила,
Токай у кавкабдек ўчмоқ ғамин ер.
Нафасинг бахш этган қанотлар ила
Бу сирли тубсизлик узра учай, дер.

САҲРОДА

Серғалва шаҳарни тарк этиб,
Саҳролар оралаб бораман.
Олисда нимадир ярқ этиб,
Кетар-да,
Юз очар боғ, чаман...
Сароблар кўнглимни юпатмас,
Истагим—қудуқни учратиш.
Ҳозирча йўлимда хору хас,
Дуч келган жойимга урар ниш...
Бораман оғриққа дош бериб,
Қудуқ ҳам учрайди ниҳоят.
Бир нафас мижжамга ёш бериб
Сўйлайин дейман бир ҳикоят.
Эй, қудуқ!
Лол бўлма, чимрилган қош каби,
Кўксимда ташналик йўқ ҳали...
Келдим мен қошингга сартарош каби
Искандарнинг шохи бор деб айтгали.

* * *

Эҳромларнинг ўчоғимиш илгаритдан Нил бўйи,
Не-не равоқ, обидалар фақат унга мансубмиш.
Нилда қуллар ишлаганмиш дам олмасдан йил бўйи,
Нилда қуллар тўкиб кетган аламдийда қон кўпмиш...

Муарриҳки, шундай дегаҳ, инонмасдан бўлмайди,
Юрагим ҳам мойиллашар бир ҳасратга, бир мунгга...
Утмишдаги ёдгорликлар ҳанузгача ўлмайди,
Унда одам зулм билан айланган-ку маймунга!

Эҳром—ноёб, худди санъат намунаси сингари,
У ухлайди ҳамон осмон сийнасига бош қўйиб.
Маҳбусларга тиклатганми буни хоқон илгари,
Аршга чиқиш ниятида тош устига тош қўйиб?

Иўқ! У хоқон эл-улусни таъминлаган иш билан,
Шу йўл билан унуттирган инқилобни—хуружни.
Ҳолдан тойиб йиқилганни турғизган у ниш билан,
Ғинг деса ким, ёдга солган ўтиб кетган урушни.

НОДИРАБЕГИМ АРМОНИ

I

Энди келмас жаҳонга сендек буюк зот,
Ғамгузорим, мунисим, эй шаҳсуворим.
Мухлисингга барчаси энди гўё ёт,
Энди қишга жой берди файзли баҳорим!

О, сен ҳаёт бўлсайдинг, чўзар эдинг қўл,
Ботқоқликдан чиқардим юксак чўққига.
Рақибларим лол қолиб бўшатарди йўл,
Ҳаммаси ҳам учрарди қаҳринг ўқига!

О, сен ҳаёт бўлсайдинг, монанди лочин
Қанотингга олардинг—кўрмасдим жабр.
Ёзмас эди ҳақсизлик ёвуз қулочин,
Чин сўз учун қаршимда турмасди қабр.

II

Уст-бошимга ағанаган, катта тоғлар, алвидо!
Мен кетарман ҳасратланиб, руҳи соғлар, алвидо!
Бу дунёнинг шўришига навниҳоллар тебранинг,
Эслироқ бир боғбони йўқ қолди боғлар, алвидо!
Сайр вақти бош эгмангиз гўр устимда жарроҳдек.
Юрагимни ёрган билан унда доғлар, алвидо!
Сиз келгунча пешров қилиб икки юзлик умрини,
Жигаримни чўқиб кетди қора зоғлар, алвидо!
Эй, шоира, ёруғ кунлар ҳаётингда оз экан,
То ўлганча нутмаймиз, ғамли чоғлар, алвидо!

Муқаррардур замона инқилоб
ўлса ажаб эрмас...

Завқий

1916 ЙИЛ

Қоп-қоронги хона ичра ўтирибди у,
Кучли кафтин чаккасига мажолсиз тираб.
Юрагида буюк қудрат борликка бору,
Руҳий азоб чекавериб қолган ҳолсираб.

Шу чоғда у хотирлайди таниш кулбани,
Отасини, онасини, ёру дўстларин.
Ўзга юртда унга мунис, меҳрибон қани?
Қани, дея, бир нуқтага тикар кўзларин.

Куни кеча онасидан келган нома ҳам
Юрагини эзмадими озмунча ахир.
Яна рўзғор ташвишлари, яна талай ғам,
Хуллас, мактуб бир меваки, мазаси тахир:

—Бўталоғим, тани жонинг соғми, қоқиндиқ.
Нима бўлди, хат-пат ёзмай қўйдинг онангга.
Сафарингни аритиб кел, сени соғиндик,
Жоним болам, бизни ўйлаб кўргин танангга.

—Айни оғир даврларда, бир парча этни,
Парваришлаб эй, вояга етказган, она!
Ўғлинг ҳали унутмади уятни, бетни,
Ўғлинг барча номусликлар ичра ягона!

Фақат ўғлинг боролмайди ўз диёрига,
Ёт элларда чириб кетар суяги унинг.

У яқинда қўл силтади ҳарна бориға,
Аmmo-лекин бу эмасди тилаги унинг.

Ўз юртида кун бермади унга ёвузлар;
Турткилашди, тепкилашди, қийнашди руҳан,
Унга томон қаратилди энг аччиқ сўзлар.
Ҳеч кимсадан эшитмади бир ширин суҳан.

Нима қилсин, душман бўлса кипригу қоши?
Нима қилсин, дўст ғанимлик йўлини тутса?
Нима қилсин, ҳар гўшада таъналар тоши.
Ён-веридан ўқ сингари ғизиллаб ўтса?

Унга фақат ер юзида бўрон қўзғатиб.
Кўча-кўйда хазон каби тентираш қолди.
Тақдиридан шиква айлаб, аччиқ сўз қотиб,
Ихлос қўйган оллоҳидан кўнгли ғаш қолди.

Минг бор афсус!
Жуда оғир, долзарб кунларда
Юрти учун тўколмади бир қошиқ қонни.
Жумла Ватан хонинга айлабон зарда,
У бўшатиб берди гўзал Ўзбекистонни!

Лаънат бўлсин, дала, ўтлоқ, сенга эй, ўрмон
Лаънат бўлсин, юлдуз, қуёш, бор табиатга!
Ахир улар беришмади қурол ва майдон,
Адолатни излаб юрган мағрур йигитга.

Шунинг учун Ватанни тарк айлади боланг,
Сенга равшан, у йўқотган нени ва кимни.
Унга ҳамон эшитилар узоқдан ноланг:
«Қайтарингиз! Қайтарингиз! Менинг ўғлимни!!!»

Йўқ, у қайтмас!
Фикри қатъий, ўзгармайди ҳеч,
Исёнчилар паноҳида тўплар кучини.
Азиз Ватан тақдирини ўйлаб эрта-кеч,
Балки бир кун ёвларидан олгай ўчинни!

ЭЪТИРОЗ

Базмда бир қиз
Бегам йўрғалар...
Хонанда эса
Шодон куй чалиб
Бор овоз билан
Гулғула солиб
Хониш қиладир:
«...Яна қарғалар».
Қартайган киши
Тинглаган онда
Дўппини бошдан
Олди-да урди.
Сўнгра машшоқдан
Юзини бурди:
«Бу қўшиқни биз
Сибирь томонда
Айтардик ғамгин
Суст пардада нақ.
Не ҳам дер эдик,
Мардикорлик вақт,
Кажров замон-да!
Тўрт томон оппоқ,
Фақат, қор, ўрмон...
У ер-бу ерда
Қора қарғалар
Дон-дун топай деб
Учар, йўрғалар...
Дилларда эса

Туганмас армон.
Эсга тушарди,
Она-юрт, диёр
Эсга тушарди
Ҳандалак бўйлик
Уша адо-ю,
Уша хушбўйлик!
Лекин йўқ эди
Бизда ихтиёр!

Эсди шамоллар,
Оқим ичига
Солиб кузатди
Бизни долғалар!
Тўқилди шунда
Қўшиқ «қарғалар»
Бў қўшиқ соғинч,
Қайғуга эга.

Алвон чечак-ла
Октябрь келди!
Бирлашди маҳкам
Уроқ-болғалар
Уша чоғда ҳам
Бизнинг «қарғалар»
Қитъалар бўйлаб
Шамолдек елди.

Эй, маним бағрим,
Ўз ҳаддингни бил!
Ватан тупроғин
Кўзларингга сурт.
Биз кетар чоғда
Хароб эди юрт.
Шуни букун ҳам
Эслаб, эъзоз қил!»

З А Н Ж И

Қўшиқ

Кўзингни оч каттароқ,
Ҳабаш ўғли занжи, занжи!
Етар сенга оқларнинг
Берган жабру ранжи, ранжи!

Ол-ол бўлсин ер ранги
Ев қонидан, жангчи, жангчи!
Ўткир учли найзангни
Душманларга санч-чи, санч-чи!

Қайтариб ол—оқларда
Тоғларингнинг ганжи, ганжи!
Янчилдинг сен кўп замон,
Энди сен ҳам янч-чи, янч-чи!

МЕРОС

Ҳамма нарсам бисёр етарли,
Фақат сен йўқ қошимда, она!
Касал бўлсам, учинсам андак
Турар эдинг бошимда, она!

Тақдир экан, кўз юмдинг эрта
Кўролмадинг орзу-ҳавасим!
Эзиламан, ўйга толаман
Сени эслаб таърифласа ким.

Етармикан дунё халқига
Сен бахш этган меҳру муҳаббат?
Сендан қолган у асл мерос
Юрагимда яшар то абад.

ФОРОБИЙ ФАЛСАФАСИ

Гирдо-гир уфққа, бутун борлиққа
Қарайман энг юксак чўққидан туриб.
Эътибор қилмасдан эҳ, ман зорлиққа
Ухлайди коинот зангор туш кўриб!
 Коинот тўртала томонда мангу,
 Ошёнда мангу у, замонда мангу!
Нимаyki бўлмасин: бутун ё қисм
Назарим бисотин тита бошлайди:
Жамики резавор, жамики жисм,
Қаттол Вақт қўлида йита бошлайди!
 Ва лекин йўқолмас тўрт модда мангу.
 Хусусан: ўт, ҳаво, хоки-туроб, сув!

М А К Т У Б

(Фурқатдан Муқимийга)

Ночор турибман, дўстим,
Ёркент шаҳрида сокин.
Қадим Қўқонда ўсдим,
Юрдим ғурбатда локин.

Уввос тортади кўнгил
Юртим жамолин кўрмай!
Қандай сайрасин булбул
Гулзор камолин кўрмай?!

Неча йилдирки, эвоҳ,
Элдан айрилиб қолдим!
Гули сафсардек ногоҳ
Ерга қайрилиб қолдим!

Кўзим мавжлари лим-лим,
Ухшар Амуга, Сирга.
Қайда бўлмайин, донм
Юртим мен билан бирга!

Т У Р Т Л И К

Иномаслар қурбон бўлган арбобни
Мақтаб-мақтаб, ботирлигин айтсалар.
Денгиз ичра чарх ургувчи гирдобни
Қайдин билсин, қирғоқдаги майсалар!

ЭЗГУ НИЯТ

Ташвиш тортманг эй, қора кўзлар
Қароғингиз фикру зикримда.
Мен ёнаман, не-не юлдузлар
Парвонадек кезар гирдимда!

«Ўз» ибтидо, интиҳоси «бек»!
Юраверинг «ўзим-ўзим» деб...
Мотамда ҳам Тўйчи ҳофиздек
Куйлагайман «қаро кўзим» деб!

* * *

Осмонга мушт ўқталган бир қиёфада
Кенг пахтазор ичра турар тут дарахти.
Ҳалигача «қирқишлардан» буткул зада,
Ҳалигача очилмаган унинг «бахти».
Ҳар йил баҳор айёмида қирқилганда
Тан оғриғи жаранглаган тордай бўлар...
Новдасидан, япроғидан айрилганда
Бамисоли бир онаизордай бўлар:
Новдалари ўсиб, ахир, шох бўлмади!
Тўсмади ҳеч аждаҳодай гармселни...
У-чи, қанча тиришмасин, оқ бўлмади—
Меваси-ла тўйдирмади муштоқ элни.
Ва лекин тут пиллакашга кони фойда,
Чурқ этмагай олам-жаҳон тор келса ҳам,—
Ариқ бўйи, пахтазорда ўша жойда
Бари бир у ўсаверар қирқилса ҳам!

ИҒВОГАР

—Янги гапни эшитдингми?

—Йўқ.

—Эртага у доклад қилади.

Аста сувдан чиқмоқчи қуруқ,
Билмайсанми?—Ҳамма билади!

—Эшит гапни, бугун хўжайин

Душманларга зафар тилади.

Тонг-ла ишдан бўшаши тайин,

Билмайсанми?—Ҳамма билади!

—Ҳа, ўзиям хотини қолиб,

Котибани кўзга илади.

Икков баъзан қолар йўқолиб,

Билмайсанми?—Ҳамма билади!

—Вой олчоғ-ей, шунақа дегин,

Манглайингни кимлар силади?!

Утакетган иғвогарлигинг

Билмайсанми?—Ҳамма билади!

ЛУҚМА

Лиқ тўла парранда муҳташам залда
Тинмасдан жаврайди минбарда Тўти:
—...Планга зўр беринг биринчи галда,
Шу билан гурласин юракнинг ўти.

Ғафлатга ўрин йўқ... Кўзни очинглар
Олдинда турибди қатор кам-кўстлар...
Қарғаой кетидан эргашсин минглар,
Бор кучни сафарбар этайлик, дўстлар.

Шу асно Булбулнинг тўлишиб дарди,
Бир луқма ташлашга изн олади:
—Бор кучни сафарбар этсак башарти,
Кейинги планга нима қолади?!

ДАСТАСИ ҲЗИМИЗДАН

Шундай гап-сўз бор. Ҳрмонда букун
Сайҳонлик яна ошди маррадан.
Ердан нолиш йўқ; ризқимиз тўкин,
Ҳксикмиз фақат Болта, Аррадан.

Ошмасди мунча сатҳи марранинг,
Ҳам ёш оқмас эди кўзимиздан.
Агарчи Болта билан Арранинг
Дастаси бўлмаса ўзимиздан!

САМО СИРЛАРИ

(Икки парда, олти кўринишли фантастик драма,

ҚАТНАШУВЧИЛАР

Бамбарун — фан-техника олими, физик.

Кант — психолог.

Нарпапу — лаборантка.

Жарроқ.

Жақир — ўтмиш одами, лашкарбоши.

Ван Хан Ху.

Темир дастёр.

Қора шарпа.

Жаллод аппарати

Макр аппарати техника кучлари.

Кашфиёт аппарати

Номаълум киши — телба.

Оқсоқол — юрт каттаси.

Ажнабий — босқинчи.

Соқчи ва навкарлар, қизлар ва бошқалар.

Д Е Б О Ч А

I О в о з

Олисларда қолди бизнинг галактикамиз,
Сон-саноқсиз галактика олдинда ҳали.
Фазо ичра фақат бўшлиқ, ундан нарида
Бошқа қуёш силсиласи, бошқа оламлар.
Манависи Ерга ўхшаш замину замон!..

II О в о з

Бу заминни аташади Чаманистон деб,
Ундаги бор ўсимликлар булутга ўхшар.

I О в о з

Чаманистон ҳодисотин Сизга бирма-бир,
Талқин этиб беражакмиз ўзбек тилида.

II О в о з

I Диққат, ҳозир юз очади қизиқ ҳангома,
Қулоқ тутинг, йироқ ўлка овозларига.

БИРИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ КҰРИНИШ

Илгор техника билан жиҳозланган хонада Б а м б а р у н йог машқларини бажармоқда. Тўсатдан чап девордаги қуббага ўрнатилган чироқ ёниб ўчади. Б а м б а р у н ҳушёр тортади. Девор қоқ ўртасидан бўлиниб, ичкарига Т е м и р д а с т ё р киради.

Т е м и р д а с т ё р

Эй, биру бор, олиб келдим муҳим бир хабар:
Ялангзорда¹ яратилди янги кашфиёт.

Б а м б а р у н

Гамма нурин Ялангзорга айла равона,
Сўнг нусха ол, ул ихтиро лойиҳасидан.

Т е м и р д а с т ё р

Зум ўтмасдан фармойишинг бўлур жо-бажо.

(Т е м и р д а с т ё р ч и қ а д и . Девор ўз аслига қайтади.)

Б а м б а р у н

(Чап девордаги қубба ҳалқасини тортади.)

Муҳим хабар. Янгиликни шогирдим Қантга

¹ Сайёра.

Сўйлаб берсам бу борада нима деркин у?

К а н т киради.

К а н т

Хизматингиз бош устига буюринг, устоз!

Б а м б а р у н

Маслаҳатли иш бор эди...

К а н т

Биламан.

Б а м б а р у н

Қандай?

К а н т

(ён чўнтагидан бир найча олиб)

Ушбу найча кунни кеча ихтиро бўлди,
Башартиким, қайда бўлса маълумот иси
Шимиб олиб Мирза қодир¹ алифбосида
Кўрсатади турли-туман белгилар билан.

Б а м б а р у н

Нега менга бу тўғрида бермадинг хабар?

К а н т

Ҳозиргина биринчи бор ишлатиб кўрдим,

¹ Дастуриламал.

Чакки эмас...

Б а м б а р у н

Дарҳақиқат, ажиб ихтиро!
Лекин менинг бундан ўткир аппаратим бор.

К а н т

Ҳалигача менга уни кўрсатмадингиз.

Б а м б а р у н

Вақти келар, кўрсатарман. Сабр қил пича.

К а н т

Мени ҳам кўп қизиқтирар киннот сири
Барча нодир аппаратлар бир ўзингизда!

Б а м б а р у н

Нима, сенга топширайми барча нарсани?
Кейин сиздан сўрайинми нима қилишни?
Чучварани хом санабсиз, ҳа!

К а н т

Ахир, домла...

Б а м б а р у н

Бас қил дейман! Шунин билки, бу даргоҳ ичра
На бу даргоҳ, бутун олам, киннот ичра
Менман—хоқон, менман ёлғиз ҳокими мутлоқ!
Мен буюрган юмушларни бажаришинг шарт.
Воз кечаман, хор бўлгайсан бўйин товласанг.

Қ а н т

Тавба қилдим...

Б а м б а р у н

Бу бошқа гап, хўш, қани айт-чи,
Ажойбми сенга равшан бўлган маълумот?

Қ а н т

Мен бир нўноқ ҳаваскорман, нима ҳам дердим!
Барча яхши ускуналар ўзингизда-ку,
Қилаверинг бу ёғига ўзингиз ҳукм.

(Чиқмоқчи бўлади.)

Б а м б а р у н

Йўқ, йўқ, тўхта... Сўзларимдан хафасан чоғи?
Ана холос, ана холос?

Қ а н т

Хизмат қилдим кўп,
Эвазига бу ҳақорат, бу киноялар...

Б а м б а р у н

Мендан кейин ҳамма нарса сенга қолади,
Мен ҳам бир кун тутажакман инқирозга юз.

Қ а н т

(тутақиб)

Кимга чўпчак сўйламоқчи бўласиз, устоз,
Биламан: сув борлиқда чарх уради сокин,

Яъни қуёш ниспғида сув бугга дўнар,
Томчи бўлур кейин булут ошқозонида.
Худди шундай йўқолмайди одамзод руҳи.

Бориб девор қуббасини босади. Девор экранида эшак, ит,
чувалчанг тасвири кўринади.

Мана булар бир замонда мен каби бўлган!
Сўнг тушишган шу аҳволга қаҳрингга учраб,
Эшак доим юк остида азобланади.
Ит садоқат кўчасида юрар вовиллаб.
Чувалчанг-чи, ивирсийди рутубат ерда.
Учови ҳам бу кунимдан, кошки, ўлсам дер,
Жонларига тегиб кетган билнш, ҳис қилиш!

Б а м б а р у н

Нодон бўлма! Кўрсатаман, пайт келар бир кун,
Сен билмаган аппаратлар мўъжизасини!

К а н т

Ростданми-а? Жуда яхши, қандай шараф-а!

Чиқади.

Б а м б а р у н

Бунинг фикри сўнгги чоғда айний бошлади...
Унга таъбир қўлламасам, ишларим хароб.
Мўъжизалар соҳибиман. Кантнинг олдида
Бир қудратсиз жиҳатим бор... у онг эгаси
Мияларни бошқаради симсиз, шовқинсиз.
Мен бўлсам-чи, ўрганаяпман у ишни энди,
Йоғ машқлари аста-секин тозалар руҳни
Кейинчалик улкан қудрат ато этади.

Машк қилади.

Йўқ, бунга кўп ҳаракатлар, усуллар керак,
Боринги, хўш, қолаверса, вақт зарур асли.
Аммо-лекин нолимайман ҳаётимдан ҳеч,
Ёлғиз шу уй ускунаси ҳаво янгилар,
Киритмайди ҳеч қанақа тўлқин, нурларни.
Хавф туғилган чоғларда у бошпана бўлар.
Руҳимни ҳам қўриқлайди носоз муҳитдан.
Ташқарига чиқсам бўлди, Кантга ўхшаган
Ҳийла-найранг кишисига банди бўламан.
Ҳа, у халқни қўзғатишга устаси фаранг.
Не бўлса ҳам жоним омон бўлса бўлгани!

(ўйлаб)

Кантни энди бир балога дуч этиш керак
Йўқса, ақли кундан-кунга ошиб, бир йўла
Менга қарши янги режа туза бошлайди.

Чап девордаги илгакни тортади.

Жаллод апараты

Айт, биру бор, кимнинг жонин олайин,
Бошига ё қандай савдо солайин.

Бамбарун

Бир балога дучор қилгин шогирдим Кантни,
Бошини ол, заҳмат берма танига, лекин.
Кейинчалик сунъий бошга эҳтиёж сезса,
Қўйиб олсин, унда беҳавф валдираса-да...

Жаллод апараты

Қолмас сира бу дунёда армонинг,
Тез орада бажарилур фармонинг!

Девор 1:оқ ўртасидан бўлиниб, Темир дастёр киради.

Темир дастёр

Бажарилди айтганларинг тез, бурро,
Ёмбидан ҳам қиммат бўлган ихтиро
Қўлга кирди. Лойиҳасин ол, кўчир,
Сен ҳам марҳум кишиларни тирилтир!

Деворда турли формула ёзувлари кўринади. Б ам барун ён дафтарига ана шу ёзувларни кўчириб олишга киришади.

Б ам барун

Ҳа, ҳа, демак, марҳум одам тирилган шундай...
Бунинг учун керак бўлган талай унсурлар, —
Ўттиз бир хил маъданга қўш оддий тоза сув.
Сўнгра марҳум тирикликда сарф этган нарса;
Руҳ қуввати, ҳаракатлар, хотира кучи —
Барчасини еру кўкдан излашга мойил
Электрон аппаратни яратиш керак.
Мақбул эди у учар қуш шаклида бўлса,
Еру кўкни гир айланиб, ҳаво чўқилаб,
Нобуд бўлган қувватларни ўзига йиғса.
Бир супрага солиб кейин марҳум хокини,
Ҳалиги қуш йиғган «юк»ка қўшиб қорисанг,
Марҳумнинг-да зуваласи пайдо бўлади.
Қандай бўлур, хўш, марҳумнинг афти-ангори?
Оёқ-қўли, тани, боши, чеҳра бичими?
Ҳа, мана бу муаммодир чинакамига.

Ўйга толади

Иўқ, бунинг ҳам иложини қилса бўлади,
Бояги қўш йиғган «юк»нинг таркибида ҳам

Шакл бунёд этадиган чор унсурлар бор...
Электрон машинапи ишга соламан.
Ҳисоб-китоб чиқазадн рўйирост қолип
Шу қолипга зувалани тушириб бўлгач,
Қуритаман уни офтоб чаманларида!

Парда

ИККИНЧИ ҚҮРИНИШ

Қоронғи кеча. Бойқуш товуши ўқтин-ўқтин эшитилиб туради.

Қ а н т киради.

Қ а н т

Жуда қулай фурсатларни қўлдан бой бердим.
Йўқса унга кўзларимдан нурлар чиқазиб
Ўтказардим миясига, қалбига таъсир.
Қўлга олиш мумкин эди бир зарба билан
Лекин илм-техникадан баҳра олай деб
Унга таъсир ўтказмасдан келдим.

Во дариғ!..

Бамбарунда фан-техника мурватлари бор,
Менда эса мавжуд фақат руҳ асрорлари.
Таажжубки менда йўқдир ундаги илм.
Ва аксинча, унда йўқдир мендаги санъат.
Йўқ нарсани эгалламоқ ҳар биримизга
Сувдек зарур...

Саҳнада қоп-қора шарпа кўринади

Қ о р а ш а р п а

Тўхта, кимсан?

К а н т

Эл фарзандиман.

(Секин четга.)

Важоҳати ёмон унинг... Ваҳшат нуруни
Ишга солиб йўқ қиламан қора шарпани!

Қ о р а ш а р п а

Ҳеч қандай зот бор нарсани йўқ қила олмас.

К а н т

(ҳайрон бўлиб)

Сен дилдаги муддаони ўқир экансан.

К а н т кўзига махсус нур йиғиб, уни қора шарпа сари
йўналтиради. Нур чизиғи шарпанинг юрагига туташади

Қ о р а ш а р п а

Вой, юрагим, кечир мени, кечир, буюк зот!

Қ о р а ш а р п а тумандек тарқаб кетади.

К а н т

Хайриятки, тун шарпаси саранжом топди.

Саҳнага кўзлари ўтдек ёниб Ж а л л о д а п п а р а т и киради

Воҳ, бу нима?

Жаллод аппарати зудлик билан Кантнинг бошнини
жизгинак қилиб юборади. Кант йиқилади.

Жаллод аппарати

(мурдага қараб)

Энди сенинг кунинг битди, қудратинг кетди.
Бўйнингга бош улашса ҳам одам бўлмайсан.

Жаллод аппарати кўздан йўқолади.

Саҳнага кўринишидан табобат ёрдами кўрсатадиган темир
дастёрлар киришади. улар мурдани олиб чиқадилар.

Саҳна айланади.

Устахона. Пештахта устида қозикқа ўхшаш «бўйинга»
турли-туман каллалар ўрнатилган. Курсида бошсиз Кант
ўтирибди. Жарроҳ бир каллани олиб Кантнинг бўйнига
улайди.

Жарроҳ

Мана энди бинойидек одам бўлдинг сен,
Қош қоқасан, гапирасан жилла ўтмасдан.

Кант

(ойнага қараб)

Менинг бошим эмас-ку бу.

Жарроҳ

Бошсиз юргандан
Шу ҳам яхши. Асл бошга анави ерда

Ойлар... Балки йиллар навбат кутмоқлик керак!
Нолимагин, кўпларнинг ҳам йўқ асл боши.
Кўряпсанми, ана, одам сафлари тирбанд.
Ҳаммасига сунъий бошмас, асл бош даркор!

Қ а н т

Қасосини ўринлатиб олди Бамбарун!

Қ а н т устахонасидан чиқади. Саҳна айланади. Олисда зумрад
водий манзараси. Саҳна марказида курси. Унинг орқасида
мажнунтол ўз новдаларини ерга қаратган. Қ а н т киради.
Унинг боши сунъий бўлгани учун ҳам тасқара бўлиб кўринади.

Қ а н т

Қилган барча хизматимни кўзга илмади.
Майли, кўнгил, чида барча кўргуликларга
Бир кун сенинг кўчангда ҳам байрам бўлажак!
Токайгача шу аҳволда; сунъий бош билан
Бу ваҳшатда қилинади умри гузорлик...
Одам билан лим-лим калла устахонаси
Ўз ишини битирмоқда таниши борлар.
Нима ўзи?! Тартиб борми навбат кутишда?
Одам сафи ўша-ўша, силжиш йўқ, силжиш!
Энди қандай севгилимга пешвоз чиқаман,
Роппа-роса қирқ кун бўлди висол дамга.
Бугун тугар айрилиғи ваъда бўйича.
Ерим мени танирмикин? Танимаса-я?!
Ана ўзи келаётир соллона юриб,
Юз-бетидан, қоматидан ишвалар томиб,
Тирилтирар кўнгилдаги ўлган ҳавасни
Унинг каклик рафторига доғман-да, ахир!

Н а р п а п у киради.

Ҳой, дўндиқ қиз, қай томонга тушди йўлингиз?

Н а р п а п у

(Кантни танимай)

Сизга нима? Йўлингиздан қолманг, йигитча.

Қ у ш л а р сайрайди.

К а н т

Менинг йўлим шу курсига келиб тақалди,
Шу ерда мен эшитаман жаннат куйларин.

Н а р п а п у

(курсига ўтириб)

Бу курси банд. Нарироқда бошқа курси бор.

К а н т

Шу ер менга маъқул келди...

Н а р п а п у

Вой, қизиқсиз-а?

К а н т

(четга)

Қай тил билан тушунтирай, танимади-ку?

Н а р п а п у

Боринг, менинг севганим бор, ҳозир келади,
Бунда сизнинг туришингиз ноқулай ахир.

Қ а н т

Нарпапухон, қара, бу мен, яхшироқ қара!
Фақат бошим сунъий эрур, қолган аъзойим
Ўзимники! Қўлларимни, бармоғимни кўр!
Гар хоҳласанг, ёдга солай дилрозларимни.

Н а р п а п у

(чўчиб тисланади)

Ҳожат эмас, яқин келма, э тасқара турқ!
Бу қошу кўз, бу дўрдоқ лаб нафрат қўзгайди.

Қ а н т

Утинманан, юз ўгирма, шошма, Нарпапу,
Ваҳ, шумиди аҳду вафо, шуми муҳаббат?

Н а р п а п у

Нима десанг, деявергин, жирканчсан буткул!

(Кетмоқчи бўлади.)

Қ а н т

Тўхта, йўқса бир балога дучор қиламан!

Н а р п а п у

Нима дейсан?

К а н т

Менга далда бериш ўрнига...
Юз ўгириб кетмоқчисан.

Н а р п а п у

Нима қилай, хўш?
Башарангга қарамоққа ботинмас кўзим.

К а н т

Қанақа наф келтиради чиройли чехра?

Н а р п а п у

Билолмадим, лекин сенинг аввалги чехранг
Қора қошинг, қора кўзинг менга ёқарди.
Энди буткул заҳил бошсан, рангинг ҳам синиқ.
Бир ҳужрада яшаб бўлмас сен билан аҳил.
Бор, нари тур, сенга сира муҳаббатим йўқ.

К а н т

Беш-олти кун сабр қилгин, табиий бошга
Эга бўлиб қоларманам аслимга қайтиб.

Н а р п а п у

Йўқ, бўлмайди, сендан тамом жирқандим энди
Устахона буюртмангни қилмас бари бир.

К а н т

Нима учун қилмас экан навбатим яқин.

Н а р п а п у

Менга шундай тушунтирди Бамбарун кеча,
Қўли бормиш барча қора ишларда унинг.
Сен ҳақингда гапирганда инонмагандим
Мана бугун кўрмоқдаман қиёфатингни.

К а н т

Кенг ташлабди тузоғини маккор Бамбарун!
Қошки бир қур ташқарида одимласайди,
Қўзларимдан ўт чиқазиб йўналтирардим,
Нур зарбидан маҳв бўларди лаънати мурдор!

Н а р п а п у

Ачинишдан манфаат йўқ, бўлар иш бўлди,
Энди тадбир топмоқ керак тадбирсизликка.

К а н т

Ҳақсан... Шошма...
Бамбаруннинг айтган гапларин
Менга баён қилиб бер-чи, сўзма-сўз, қани?

Н а р п а п у

Асло эга бўлмасмишсан табний бошга,
У сени-чи шу аҳволда сарсон қилармиш.
Давом этиб дедикки, у: қўй ўша Кантни,
Мени севгил, менга қўйгил муҳаббатингни.
Забаржаддан, лаълилардан кошона ясаб
Хизматингга жориялар қўяман, деди.
Кел, ишқимни рад айлама қутлуғ дамлар бу,
Ҳеч кимда йўқ севги билан севаман, деди.

К а н т

(бошини чангаллаб)

О... Нималар бўляпти ўнгимми, тушим?
Ишқимизни била туриб сенга бу таклиф.

Н а р п а п у

Таклифини рад айладим, чунки гапини
Тагсиз дея ўйлагандим. У эса кулиб,
Қаҳ-қаҳ уриб қолган эди хонадонида.

К а н т

Ҳалиям сен гапларига қулоқ осмагин
У буюрган юмушларни қила кўрмагин.
Гапимга кир! Фақат менга инон, малагим,
Бутун олам мўъжизаси менинг қўлимда.
Сен мен билан бошқарасан башар онгини
Сен мен билан келажакка қўясан қадам.
Кечиражак онларимиз фараҳли бўлар,
Бир онини асрларга алишгинг келмас.
Миллион йил умр кўрган зоти олий ҳам
Шу лаҳзани ўз бошидан кечира олмас.
Шу бир лаҳза қаршисида унинг умри ҳеч!

Н а р п а п у

Жуда жирканч туюляпсан бу турқинг билан
Йўқ, йўқ, чидаб туролмайман, бўлди, бас энди!

(Чиқади)

К а н т

Кетди дилим юпанчиғи, кетди Нарпапу.
Уни ўраб-чирмаб ташлар Бамбарун тўри,

Келса эди кошки тезроқ навбатим менинг,
Балоларни енгар эдим санъатим билан.
Севар ёрим қўлдан чиқди; вақтни бой бердим.
Илал-абад юрагимда қолар ўч, армон!

Парда

УЧИНЧИ КЎРИНИШ

Б а м б а р у н н и н г хонадони. У ўриндиқда ўтириб тамадди қилаётир, турли-туман пасталарни сиқиб шимади. Кейин шарбат ичади. Кўп ўтмай ўрнидан туриб қубба ҳалқасини тортади. Девордаги к а ш ф и ё т а п п а р а т и тилга киради.

К а ш ф и ё т а п п а р а т и

Эй, биру бор, юмушингни дўндирай,
Иродамни азиятга кўндирай.
Гар ихтиёр этсанг Чаманистонда
Унмайдиган кўкатларни ундирай.

Б а м б а р у н

Қубба ҳалқасини тортиб, қутидан бир кўзача олади.
Ундаги суюқликни туйнукка солади

Аё, дастёр, мана сенга формула мағзи!
Ўзга қуёш силсиласи ичра Ер мавжуд
Унда яшар бизга ўхшаш одамлар дуркун
Тиригимас, марҳумлардан бирига дарров
Ҳаёт ато этгин энди, бўл, ишга кириш.

К а ш ф и ё т а п п а р а т и

Жажжи бир қуш учиб чиқди бағримдан

Аввал кўкни, кейин ерни титкилай кетди.

Б а м б а р у н

Демак, меҳнат зое кетмас, юмуш олдинга
Силжимоқда тузган режам бўйича аниқ.

Девор қуббасидаги тўғмани босади. Экранда учар
қ у ш тасвири кўринади.

Қ а ш ф и ё т а п п а р а т и

Учар қушим қайтиб келди бағримга тагин
Эҳтиёж бор суюқликка... Монитор—сергак.

Б а м б а р у н туйнукка суюқлик қуяди.

Тўхтатингиз! Тўхтатингиз, бўлди, етар, бас...
Мана тайёр—марҳумингиз тирилди қайта.

Б а м б а р у н

Қирсин.

Қ а ш ф и ё т а п п а р а т и

Ҳозир, сабр қилинг, бўлди, мана у!

Девор автоматик тарзда сурилиб ўтмиш одами—

Ж а қ и р киради.

Ж а қ и р

Тўвсун миниб кетур эрдим ўқ тегди этга,
Тўвсунимни кўрмадингми эй, меҳри илиқ?

Турфа тақдир! Қай ердман? Ўзи қандай эв?
Нечук тўнгсен? Жавоб қилғил бўлсанг алп эран.

Б а м б а р у н

Ваҳшат билан тикилмоқда қасоскор каби
Олишмоққа шайланмоқда... Ҳай-ҳай секинроқ.

Бир илгакни тортиши билан Ж ал л о д а п п а р а т и киради.

Ж ал л о д а п п а р а т и

Эй, биру бор, рақибинг ким?

Б а м б а р у н

(Жақирни кўрсатиб)

Бор, олиб чиқ!

Ж ал л о д а п п а р а т и Жа қ и р н и зўрлик билан олиб
чиқади.

Ўтакамни ёра ёзди ул
Ярим-ёрти тушундим мен унинг тилига

*(Қашфиёт аппаратиға юзланиб,
тугмани босади.)*

Тирилганга ичир бот-бот кимёвий дори,
Тоинки у тушунарли тилда сўйласин.

Қ а ш ф и ё т а п п а р а т и

Хўп. Ҳозироқ бу иш етар ниҳоясига.

Б а м б а р у н бошқа бир илгакни тортгач,
Т е м и р д а с т ё р киради.

Ҳамроқ қилгин марҳумга сен Нарпапуойни.

Қўрсатсин у бу диёрнинг ажойиботин.

Т е м и р д а с т ё р

Бош устига (чиқади.)

Б а м б а р у н

Пича ётиб дам олай энди.

Саҳна айланади.

Тоғ Олида зумрад водийлар кўринади.
Н а р п а п у ва Ж а қ и р.

Ж а қ и р

Товушдан тез еладиган кемада
Кезиб чиқдим юртингизни хотиржам.
Янги замон афзаллиги нимада?
Билолмасдим, чекдим қанча ташвиш-ғам.
Шу сайрга кетмиш ўттиз дақиқа,
Ҳар ёқ шинам, ҳар ёқда бор тароват.
Фақат, бари гўё эмас ҳақиқат,
Бу ишларни барчаси-да аломат.
Бир дарахтда юз хил мева ажабо.
Ўқтин-ўқтин жилва берар турфа ранг,
Деган каби бари олинг, марҳабо.
Аммо оғоч ҳасратидан чиқар чанг!

Н а р п а п у

Шундай... Барча нарса сунъий; озиқ-овқат ҳам
Тайёрланар нотабий, вале мағзи бут.

Ж а қ и р

Ана шундай... Ғалатироқ одамлари ҳам
Ҳақсизликни ҳис қилишмас, тепса-тебранмас...

Ўз еримда жангу жадал тамойил эди.
Жангчиларим ботир эди, қўрқмасди ёвдан.
Искандарга қарши турдик у дош бермади.
Кейин яна Мароқандга катта ҳарб билан
Босқин солдик. Чекинишга мажбур этишди.
Шу алфозда бир ўқ келиб бағримга тегди.
Қолганини эслолмайман...

Н а р п а п у

Қандай ёвқурсан!
Айтгинчи-а, суюклигинг бормиди сенинг?

Ж а қ и р

Кўпларни кўз остига олганман, вале—
Вақт бўлмаган гуфтигўлик қилмоқликка ҳеч.

Н а р п а п у

Ҳақ гап. Уруш—сиғдирмайди никоҳ кечасин.

Ж а қ и р

Унчаликмас, ҳаммасига улгуриш мумкин.
Муносиб ёр топилмаса ана унда танг.
Ўша кезлар мен тенгилар худди шу ҳақда
Халқ қўшигин куйга солиб юришар эди:
«Мароқанд кўчаси тор деб йиғларман,
Ўзимга муносиб ёр деб йиғларман.
Ўзимга муносиб ёрни бермасанг
Берган амонатинг ол деб йиғларман!»

Н а р п а п у

Рост айтасиз, муносиб ёр топмоқлик мушкул.
Мен ҳам шубҳа кўчасида юрдим адашиб,

Кўплар менга ваъда қилди ёруғ истиқбол,
Бироқ бари юрагимга ўтиришмади.
Бир йигитга кўнглимни мен бермоқчи эдим
У ҳам хунук махлуқотга айланиб қолди.

Ж а қ и р

Ким экан у?

Н а р п а п у

Кант исмли аллома йигит,
Мияларни бошқаради симсиз, шовқинсиз.

Ж а қ и р

Қандай қилиб?

Н а р п а п у

Аллақандай ҳикматлари бор,
Бамбарун ҳам етолмади бунинг тагига.

Ж а қ и р

Э, у билан танишишни иложи борми?

Н а р п а п у

Бор. Ва лекин ҳозир эмас, пайти келади,
Вой ўлмасам, анавини. Бу ёққа қара.

Ж а қ и р

Нима экан? Э, ҳа гадой—телба одам-ку!

Но маълум киши—телба киради.

Но маълум киши — телба

Пўшт-пўшт! Қоч-қоч! Олдимда турма!
Тегма дейман, қўшиғимнинг қитиқ парига!
Сувда ўрдак суздими?
Отдан эшак ўздими?
Кеча кийган кўйлагинг
Бугунги кун тўздими?
Ҳай рак тум-тум, рака-рака рум!

Ж а қ и р

Ҳей, йиғиштир ашулангни!
Бу нима қилиқ?

Но маълум киши — телба

- Рака-рака рум,
Така-така тум
А! А! (*Чиқади.*)

Н а р п а п у

Ундан жавоб олмоқликка уринма зинҳор.

Ж а қ и р

Нега?

Н а р п а п у

Уни шафқатсиз Қант шу куйга солган...
Ўз кучини синаш учун, мақтанмоқ учун

Катта йўлда кетаётган мазкур кишини
Аллақандай туйғу билан чорлаб келтирди.
Кейин унинг кўзларига наззора қилди.
Зум ўтмасдан телба бўлди ҳалиги киши.

Ж а қ и р

Ё раббано! Ута кетган ваҳшийлик-ку, бу!

Н а р п а п у

Нимаси бор, бунақа иш унга чўт эмас.

Ж а қ и р

Лаънат бўлсин Қантингизга!
Унгламасин ҳеч!
Тегмаганга кесак отиб нима қилади?!

Н а р п а п у

Мақтанчоқ Кант ҳунарини кўрсатиб бўлгач,
Англа,—деди,—жами жонзот менинг измимда!

Ж а қ и р

О, лаънати!..
Бамбарун ҳам унга тобеми?

Н а р п а п у

Сенга айтсам, биргина у бундан мустасно!

Ж а қ и р

Нечун?

Н а р п а п у

Чунки унинг хонадонни пухта қурилган.
Илинмай деб Кантнинг қабиҳ тузоқларига
Ўз хонасин зиё билан зарядлаб қўйган.
Шунинг учун унга тегмас ташқи таъсирлар.

Ж а қ и р

Нечун менга жон берилди, келбат берилди?
Истамайман сизлар билан яшашни асло!

Н а р п а п у

Мен билан ҳам қилмайсизми умри гузорлик?

Ж а қ и р

Бу муҳитда биргина сен фаришта мисол
Мен сени деб яшолмайман қабоҳат ичра!

Н а р п а п у

Ундай бўлса от сурамиз бошқа заминга!
Меҳвор деган Сайёра бор Сомон йўлида.
У ерларда сунъийлик йўқ, одамлар асл.

Ж а қ и р

Йўқ, бўлмайди!
Ўз юртим бор Мароқанд деган
Ўша ерга бошлайдиган бўлсанг бораман.

Н а р п а п у

У ер олис... Юр, ҳозирча Меҳвор мулкига!

Ж а қ и р

Хўп, майлига борсам борай, кўрай-чи, қани,
У ердаги одамларда қандай хислат бор.

Парда

ИККИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ КЎРИНИШ

Дара. Унгурдан пастга қараб шалола оқмоқда. Ен томонга
чодир тикилган, унинг теварагида
хотин-халаж, эркаклар.

Қизлар қўшиғи

Сувда олма сузибди,
Долғаларни бузибди.
Қабоғингни уймагил
Кимдан ким дил узибди?!

Ҳай, яллама, ҳай ёрим,
Заҳил бўлди узорим.
Қучоғингга ол мени
Йўқдир бошқа гузорим.

Эшик олди ҳовлингиз
Ҳайҳотлиги бир денгиз...
Бориш-келиш қилмайсиз
Кимдан қолди кўнглингиз.

Ҳай, яллама, ҳай ёрим.
Заҳил бўлди узорим.
Қучоғингга ол мани
Йўқдир бошқа гузорим.

Жақир билан Нарпапу қиради. Жамоат икковига ҳам
қизиқсиниб қарайди. Бир навакар чодирга кириб, қабилла
бошлиғини бошлаб чиқади.

Н а р п а п у

Отахоним, қабул айла саломимизни,
Биз йўлчилар келдик сенга Чаманистондан
Сайёрамиз бизга тийра: кенг бўлса ҳам тор.

О қ с о қ о л

Ўз ерини севмаган кимса
Топтаб кетар бир кун бошқа сайёрани ҳам.
Шу туфайли беролмаймиз орамиздан жой,
Лекин уч кун бунда меҳмон бўла оласиз.

Н а р п а п у

(четга)

Оқсоқолга тушунтирсам, англар, эҳтимол
Англамаса, ҳаётимиз азоб остида...

Осмондан тошлар ёғилади, жамоат гангийди. Қий-чув
қўтарилади. Биров боласини бағрига босган, биров отасини
қўлтиқлаган. Т е м и р д а с т ё р киради.

Т е м и р д а с т ё р

Кемага чиқ! Эй, сен Жақир ва сен Нарпапу!
Унда сизни кутаётир Бамбарун.

Н а р п а п у

Йўқол! (Оқсоқолга юзланиб)
Ёрдам беринг, отахоним, ишимиз чатоқ.

О қ с о қ о л

Аралашмам ўзга элат юмушларига.

Н а р п а п у

(жамоага)

Эй, юраги ҳис-туйғудан маҳрум одамлар!
Наҳот бизга беролмайсиз орангиздан жой?

О в о з л а р

Бизлар учун кифоядир Оқсоқол гапи.

Т е м и р д а с т ё р

(Нарпапу ва Жақирга)

Қани, юринг йўқса ишга солинажак куч,
Нурларимдан жабр кўрар асабларингиз.

Ж а қ и р

Нима дединг? Майдонга чиқ, зўр бўлсанг агар!

Олишгани ҳезланади, бироқ, Т е м и р д а с т ё р кўкрак
лампочкасидан нур ёғдиришга улгуради.

Ж а қ и р

А! Ҳим! Миям!

Н а р п а п у

Азоб берма, ҳозир борамиз...

Ж а қ и р

(четга)

Нарпапунинг қаршисида қаро ер бўлдим,
Эҳ, бу нима? Олишмоққа қурбим етмади.

Темир дастёр, Нарпапу ва Жақир чиқади.

Оқсоқол

(жамоага)

Олло бизга офат берди айбимиз учун!
Ибодатга шошилингиз, тангри меҳрибон.

Саҳна айланади.

Космик кеманинг ичида Бамбарун, Нарпапу,
Жақир ва Темир дастёр.

Бамбарун

Хўш, азизлар...
Бу қанақа ўзбошимчалик!
Нарпапуой, нима учун қочиб кетдингиз?

Жақир

Тергайверма! Айбли эмас Нарпапу бунда.

Бамбарун

Ҳо, ҳо, қизиқ, чиқяптими кесакдан товуш?
Қўлингдан ҳам келаркан-ку ёнини олиш.

Жақир

Бўлмасам-чи, ким деб мени ўйловдинг, эй бек!

Бамбарун

Оддий қулсан!

Ж а қ и р

Янглишасан, лашкарбошиман!

Б а м б а р у н

Лашкарбоши? Қимлигингни ҳозир биламиз,
Соз бўлса гар хотир кучинг, хаёл қувватинг
Нима ҳақда ўй айласанг шу рўй беради.

Ж а қ и р

Қайси жойда зоҳир бўлар ўтган кунларим.

Б а м б а р у н

Истар эсанг бу ёққа кел, ушбу экранда
Кўринади бирин-кетин мозий ҳаётинг.
Қани, ўйла, ёдингга ол кечган умрни.

Экранда ўтов кўринади. Ўтовдан Ж а қ и р чиқади,
қўлида харита.

Ж а қ и р

(I соқчига)

Қўлга тушган ажнабийни бу ёққа келтир.

I соқчи чиқади.

Спитомин сўл қанотдан жанг очмаганда
Қунпаяқун бўлар эди таянч қисмимиз.

I соқчи ажнабийни олиб киради.

Ж а қ и р

Исминг нима?

А ж н а б и й

Гадонрештин Ипадон исмим.

Ж а қ и р

(қилич ұқталиб)

Қандай босқин режаларни биласан, гапир.

А ж н а б и й

Мароқандни босиб олгач, шоҳи Искандар
Ҳоким қилиб тайинлади шаҳарга Бесни.
Бес ҳам шоҳга ўз қизини армуғон этди.
Қлит билан биргалашиб олий кенгашда
Бир ёт қизни никоҳингга олма десак-да,
Шоҳи жаҳон рад қилди бу таклифимизни.
Уйланишим,—деди,—фақат сиёсат учун
Зўрлик қилиб бўлмас эмиш халққа бир йўла.
Аввал унинг ҳурматини қозона бориб,
Кейинчалик зулук каби сўриш керакмиш!
Юнон урф-одатини барча элларга
Кўрсатмоқлик зарур эмиш намуна қилиб.

Ж а қ и р

Уйлагандан ортиқ экан юнон режаси,
Энди билдик, яхшиямки қўлга тушибсан.

А ж н а б и й

Йўл устида ўраб олди мени жангчилар,
Олишолмай қолдим ҳатто, яккама-якка.

Ж а қ и р ажнабийга қилич узатади. Ж а қ и р билан ажнабий
ўртасида зўр олишув бўлади. Ж а қ и р бир ҳамла билан
А ж н а б и й н и н г кўксига қилич санчади.

Ж а қ и р

(2 соқчига)

Эвинчигар, мурдани ол, ўтов олдидан,

Экран тасвири ғойиб бўлади.

Ж а қ и р

Офарин бу мўъжизага! Утмиш айёми
Дарҳақиқат одилона инъикос этди.

Б а м б а р у н

Фан-техника эгаллайди бутун оламни.

Н а р п а п у

Психиатр кишиларда бошқача фикр...

Б а м б а р у н

Уларни қўй, нима бўлди психиатр Кант.

Н а р п а п у

Ҳа, чинданам, у адои тамом бўлди. Эҳ...
Зулм қилиш олиб келди мана неларга.
Кант мақтаниб бир кишини телба қилганди.
Эндиликда ўзи тугул, юзи ҳам манфур.

Б а м б а р у н

Нима дединг? «Бир кишини телба қилганди»!

Н а р п а п у

Ҳа...

Б а м б а р у н

Жуда соз. Биз ҳам ўша телбани ҳозир
Ўйнатамиз...

Н а р п а п у

Иўқ, йўқ, тегманг!

Б а м б а р у н

Аралашма, қоч!

Эғнидаги «тугмачани» бурайди. Зум ўтмай кашфиёт
аппарати пайдо бўлади.

Шу иқлимда телба бўлган бир киши бормиш.
Уни топиб... Хўш... Ҳмм...
Олиб ташланг бошини!
Ва ўрнига ўрнатингиз юнон калласин.
Қани, жўна! Дарҳол бу иш амалга ошсин.

К а ш ф и ё т а п п а р а т и ж ў н а й д и .

Н а р п а п у

Қаёқданам гапирдим-а!

Ж а қ и р

Нима гап ўзи?

Б а м б а р у н

Сабр қилсанг ҳаммасига шоҳид бўлурсан.

К а ш ф и ё т а п п а р а т и в а ю н о н б о ш л и к и ш и к и р а д и .

К а ш ф и ё т а п п а р а т и

Мана, сенинг истагингни бажо келтирдим.

Б а м б а р у н

Сен кетавер...

К а ш ф и ё т а п п а р а т и ж ў н а й д и

Ю н о н б о ш л и к и ш и

Сизлар кимсиз?

Ж а қ и р

Хўш, ўзинг кимсан?

Ю н о н б о ш л и к и ш и

Искандарнинг сарбозиман. Маъбудлар ҳаққи

Бутун дунё шоҳимизга ўтиши керак.

Фақат юнон халқи доим устивор бўлгай.

Ж а қ и р

(*тутақиб*)

Жим бўл, аблаҳ, йўқса, олгум гирибонингдан!

Ўз юртимда сендайлардан беадад эди.

Бу ерга ҳам инибди-да уруғинг, палид.

(Бўғади.)

Н а р п а п у

Жақир, шошма, у гуноҳсиз—шу ер фарзанди
Ҳамма иллат Бамбарунда!

Ж а қ и р

Жон берди, мана.
«Ҳамма иллат Бамбарунда». Ростданам қизиқ,
Нима учун уни бўғиш мумкинмас, ахир?

Ж а қ и р Б а м б а р у н г а т а ш л а н а д и. Қ а н д а й д и р ҳ а в о
тўлқини Ж а қ и р н и у л о қ т и р и б ю б о р а д и.

Н а р п а п у

Вой, шўрим, вой... Жақир, тўхта!

Б а м б а р у н

Ваҳ-ҳаҳ-ҳа-ҳа-ҳа!

ИККИНЧИ КУРИНИШ

Уз хонасида Б а м б а р у н ёлғиз.

Б а м б а р у н

Эрмак учун марҳумга ҳам жон ато этдим
Энди уни мазах этиб мириқиш керак.

Қубба ҳалқасини тортади. Темир дастёр киради.

Т е м и р д а с т ё р

Нима хизмат?

Б а м б а р у н

Бор, Жақирни киритиб юбор!

Т е м и р д а с т ё р

Хўп, ҳозироқ.

(Чиқади.)

Девордаги илгаклардан бирини тортиши билан
ма к р а п п а р а т и тилга киради.

М а к р а п п а р а т и

Эштаман...

Б а м б а р у н

Бир зот борки, унга ҳийла ишлатиш керак.

М а к р а п п а р а т и

Бажонидил.

Б а м б а р у н

Шай бўлиб тур, ҳозир киради.

Ж а қ и р киради.

Шараф бўлсин лашкарбоши Жақир полвонга!

Ма к р а п п а р а т и
Даҳшат дейман, даҳшат дейман эй, соҳиб,
Вайрон бўлди Жақир юрти—Ер, оғиб!

Б а м б а р у н (сохталик билан)

Э, аттанг-а! Кўп ҳам энди қайғурма, Жақир.

Ж а қ и р

Нега?

Б а м б а р у н

Қуёш портлаб кетди.

Ж а қ и р

Нима қилибди?

Б а м б а р у н

Бу оламда бир-бирига боғлиқ ҳар нарса.
Ер, Ой, Миррих—сайёралар, қуёш портласа,
Зум ўтмасдан остин-устун бўлиб кетади.

Ж а қ и р

А?! Дариғо! Киндик қоним тўкилган тупроқ!
Қаёқдасан? Фарзандингга аксу садо бер!
На бирор-бир ватандош бор, на бирор таниш.
Чор атрофда ёт одамлар, ясамаликлар!
Қиблагоҳим Спитомин! Эҳ, сен бўлсайдинг
Ҳаммасига ясар эдинг музаффар якун!
Бунда ёлғиз чекапман танҳолик дардин!

Ма к р а п п а р а т и

Чаманистон сари елар Жақир Ватани,

Қаттакон ер ўқдек учиб борар емрилиб.
Ана, чўғга айланди у яқин келмоқда!
Ана, тушди сайилгоҳга кичик тош бўлиб!

Б а м б а р у н қубба ҳалқасини тортали.
Т е м и р д а с т ё р киради.

Б а м б а р у н

Сайилгоҳда ётган тошни бу ёққа келтир!

Т е м и р д а с т ё р

Қанақа тош?

Б а м б а р у н

Суриштира... Олиб кел дарров.

Т е м и р д а с т ё р чиқади.

Фаҳми калта!

. (Жақирга.)

Қандай даҳшат, энди сенинг борар Еринг йўқ!

Ж а қ и р

Борар Ерим бўлмаса ҳам тош бор-ку, ахир!

(Б а м б а р у н кулади.)

Эй, палид зот!

Сен беармон майли сафо қил!

Энг муқаддас нарсалар ҳам сенга беписанд!

Б а м б а р у н

О, шунчалик муқаддасми Она-Ер меҳри.

Ж а қ и р

Қаллаварам, хўш, ўзингни қани, ниманг бор?
Техникангми? Ё бўлмаса дастёрларингми?
Ҳаммаси ҳам темир-терсак—бир пулга қиммат!
Ўлсанг шулар сенга кўз ёш қиладими, а?
На онанг бор, на отанг бор, на хеш-ақраб!
Бир ишончли одаминг йўқ! Зурриётинг йўқ!
Билолмадим, Чаманистон сендек разилни
Қандай қилиб сиғдирилган бағрига, тавба!
Нега сени ўз бағридан ситиб ташламас?!

Б а м б а р у н

Хотиржам бўл. Мен ўлмасдан яшайман мангу.

Т е м и р д а с т ё р к и р а д и .

Ҳа, келдингми...

Т е м и р д а с т ё р

Сайилгоҳда ётган тош, мана!

Б а м б а р у н

Сен боравер.

Т е м и р д а с т ё р ч и қ а д и .

Б а м б а р у н тошни Ж а қ и р г а узатади.

Ж а қ и р

(тошни оларкан)

Оддий бир тош... Наҳотки, бу бизнинг Еримиз?
Кўҳна замин! Сенда не-не зотлар яшади,

Не-не танти сахийлару не-не хасислар,
Йўлбошчилар, тожу тахт деб ҳайқирганлар ҳам
Не-не санъат соҳиблари, гўзал жононлар,
Замонани англаб етган алломалар ҳам—
Ҳаммасидан шу тош қолди!
Мунча елиб югурмаса бу зотлар асли
Ҳаётлари шу тончалик беқадр экан!!!

(Бамбарун кулади.)

Ҳа, кулавер, мен ҳам кулай телба бўлгунча!

Б а м б а р у н

Ваҳ-ҳаҳ-ҳаҳ-ҳа!
Бу ҳаммаси менинг уйдирмам!
Ваҳ-ҳаҳ-ҳаҳ-ҳа!
Она-Еринг бешикаст, қўрқма.
Довдирама, ҳозир сенга исботи учун
Бир кимсани келтираман Она-Ерингдан.

Илгакни тортади. Жосус апараты тилга киради.

Ж о с у с а п п а р а т и

Фармонингга мунтазирман, фақат сен буюр.

Б а м б а р у н

Ер мулкидан бир кишини олиб кел бизга.

Ж о с у с а п п а р а т и

Ер мулкида йигирманчи аср пойидор
Ҳаёт тарзи—бир олманинг икки палласи...
Кўрсатмангни бажо этиш қийинмас, мана.
Ишга тушдим келтираман хаш-паш дегунча.

Ж а қ и р

Қилаётган ҳйллаларинг тамом беҳуда,
Ўз ўрнида турган тошни тепиш, нораво.
Тинч уйқуда ухлар эдим, қайта бердинг жон
Руҳим сенга мазах учун керак экан-да.
Доро деган шоҳ бор эди бизнинг замонда,
Хавф соларди Ер юзига даҳшати билан
Шундай буюк одамнинг ҳам ажали етди
Қурт-қумурсқа, илон-чаён, майда резгилар
Лаҳад ичра уни эрмак этгани каби
Мени ҳам сен оляпсан емиш остига.
Не ҳам дердим... шукр дейман тирилганимга,
Қайта яшаб ўз юртимда топмаган ёрни,
Топдим гўзал Чаманистон бўстонларидан.
Муносиб ёр учратолмай қазо қилганлар,
Букун менга ҳавас билан қараса арзир.
Нимагаки, севгилим бор Нарпапу деган!
Фақат ўкинч шу ердаки, мен беватанман,
Ватан бўлса қўриқлардим номус-оримни,
Наки номус, қўриқлардим урфу одатни,
Ватан бўлса ёвларимга бермасдим омон,
Энди шунча қудрат билан, шунча онг билан
Ҳеч нимага ярамайман ожиз, ҳақирман!

Девор қоқ ўртасидан бўлиниб, ичкарига йигирманчи
аср одами киради.

Б а м б а р у н

Ҳой, йигитча, аланглама! Йиғиб ол эсни.

В а н Х а н Х у

Қай ердаман? Во ажабо, ўнгимми тушим?

Б а м б а р у н

Ажабланма. Тамом ғайри сайёрадасан!
Бу ерга сен қадам қўйдинг хоҳишим билан.
Англадингми? Саволимга энди жавоб бер?
Кимсан ўзинг?

В а н Х а н Х у

Менми, Вьетнам фуқаросиман. Отим Ван Хан Ху.

Б а м б а р у н

Чакки эмас... Биласанми, мана бу ўртоқ,
Эрангиздан аввал ўтган бир марҳум эди.
Унга қайта ҳаёт бердим оёққа турди
Бўлди сўнгра кўп синоат шоҳиди бунда.
Иккиланма, ўз одаминг кўриш у билан.

Ж а қ и р

*(Йигирманчи аср одами Ван Хан Хуга
ишонқирамай)*

Яқинлашма! Тилка-пора қилиб ташлайман!
Етар шунча уйдирмалар, қинғир юмушлар!

Б а м б а р у н

Уйдирмамас, йигирманчи аср одами —
Бу чиндан ҳам ватандошинг.

Ж а қ и р

Ватандош?

Б а м б а р у н

Ҳа-да!

*(Жақир йигирманчи аср одами
В а н Х а н Х у г а қизиқсинади.)*

Ж а қ и р

Тинч-омонми, бешикастми, Она-Еримиз?

В а н Х а н Х у

Шукур, омон... Совет юрти алалхусус хуш.

Б а м б а р у н

Совет юрти?

Ж а қ и р

Совет юрти нима дегани?

В а н Х а н Х у

Совет юрти—бир бўстонки, унда губор йўқ,
Эл—омонлик, бахтиёрлик унга бир одат.
Инсон унда бир-бирига мунис, меҳрибон.
Яшаш тарзи, савияси, мартабаси тенг.

Б а м б а р у н

Тараққиёт бўлмагай ҳеч тенглик бор жойда!

В а н Х а н Х у

Бемаъни гап, тенглик билан гуллар Советлар.
Одамзотни ҳур ҳаётга йўллар Советлар.

Б а м б а р у н

Шу чоққача рўй бермаган бундай ҳол сира!

Ж а қ и р

Вой, тавба-ей?..

В а н Х а н Х у

Йўқ, азизлар, энди рўй берар!
Фақат менга изи беринг, юртимга қайтай?
Америкалик босқинчилар у ердан буткул
Туёғини шиқиллатиб қолган бўлса ҳам,
Яна босқин режаларин ўйлаб турибди.
Ватанимдан нари турмай долзарб пайтларда.

Б а м б а р у н

Мумкин эмас...

Ж а қ и р

Ижозат бер, мен ҳам бораман!

Б а м б а р у н

Хоҳламайман.

В а н Х а н Х у в а Ж а қ и р

(бараварига)

Нима? Нима?

Б а м б а р у н

Не истасам шуни қилгум—олампаноҳман!

В а н Х а н Х у

О, қанақа бадбахтлик бу! Барча нарсамдан

Маҳрум бўлдим, ота-она, ёру биродар,
Жаннатворий Ватанимдан айрилиб қолдим.

Ж а қ и р

Мен ҳам!

Б а м б а р у н

Аҳа... Ажаб бўлди.
Ҳамманг асирсан!

Парда

УЧИНЧИ КЎРИНИШ

Ям-яшил бўстон, Чаманистон асирлари—Қ а н т, Н а р п а п у,
Ж а қ и р ва В а н Х а н Х у лаъли-ёқутлардан ишланган
кишан билан банди қилинган. Т е м и р д а с т ё р киради.

Т е м и р д а с т ё р

Ҳо, Нарпапу!

Н а р п а п у

Ҳа!..

Т е м и р д а с т ё р

Рад этма Бамбарун ишқин!

Н а р п а п у

Жавобим—йўқ! Бориб айтгин Бамбарунга.

Т е м и р д а с т ё р

Соҳибимни таҳқир этма, панд ейсан ахир.

Н а р п а п у

Улим берсин!

Ж а қ и р

Туёғингни шиқиллатиб қол!

Т е м и р д а с т ё р ч и қади.

Қ а н т

Эслик одам нозик чоғда ҳийла қўллайди,
Шу йўл билан бандиликдан халос бўлади.

В а н Х а н Х у

Нега ўзинг қўлламайсан?

Қ а н т

Мен бир ўзимман!
Сен ҳам менга кўмак берсанг, унда бошқа гап.

В а н Х а н Х у

Бажонидил.

Н а р п а п у

Нима қилиш кераклигин айт.

Қ а н т

Авваламбор ҳай-ҳайлаймиз. Бизнинг бу шовқин
Етиб борар Темир дастёр локаторига...
Кейин...

Н а р п а п у билан Ж а қ и р ва В а н Х а н Х у нималарнидир.
пичирлашади. Дам ўтмай шовқин кўтарилади.
Т е м и р д а с т ё р киради.

Т е м и р д а с т ё р

Нима шовқин?

Н а р п а п у

Мен тайёрман Бамбарунга кўнгил беришга
Фақат битта ўтинчим бор.

Т е м и р д а с т ё р

Нима экан у?

Н а р п а п у

Уми? Осон—ўз бошига эга бўлсин Қант.

Т е м и р д а с т ё р

(ёнидан микрофон олиб)

Аё, соҳиб! Эътибор бер, Нарпапу рози,
Бироқ унинг жиндаккина шарти бор экан.

О в о з

Яъни?

Т е м и р д а с т ё р

Яъни, Қантнинг бошин қайтариш.

О в о з

Аҳа... Майли! Тўғрилаймиз, хотиржам бўлсин.

Шу алфозда К а н тнинг боши ўз аслига қайтади.

Ж а қ и р

Во ажабо!

Й и г и р м а н ч и а с р о д а м и — В а н Х а н Х у

Мана энди масала равшан!

Н а р п а п у

Ё, тасаддуқ! Қандай сўлим рухсоринг бор!

Аввалги турқ кузги баргдек бедаво эди...

Мана энди қора қошу қора сочлисан,

Энди дилни мафтун этар чеҳра бичиминг.

Т е м и р д а с т ё р

Нарпапу, бўл. Илҳақ қилиб қўйдинг ўзингга!

К а н т

(Нарпапуга секин)

Қир ҳозироқ Бамбарунга. Ноз-ишва билан

Бир амаллаб кулбасидан тезда олиб чиқ.

Н а р п а п у

Қишанни еч! Миянг борми?!

Т е м и р д а с т ё р Н а р п а п у н и қишандан озод этади,
кейин чиқадилар.

В а н Х а н Х у

Қолдик учовлон...

Ҳаётимиз уфқи хира—нажот талабмиз.

К а н т

Менинг бошим ўз аслига эга бўлгандай

Ҳамма нарса ўз аслига қайтади тағин.

Ана, ана! Бамбарунни Нарпапу бону

Ташқарига олиб чиқди минг ҳийла билан.

Ҳозир бутун санъатимни ишга соламан.

Кўзига нур йиғиб, Б а м б а р у н томон йўналтиради.
Телбаларча хатти-ҳаракатлар билан Б а м б а р у н, унинг
орқасидан Н а р п а п у киради.

Ҳа, ҳа, энди ҳолинг қалай?!

Б а м б а р у н

Координация...

Нечун фаол ишламайди ҳисоб маркази?

А! Бошгинам... Оғрир нуқул лўқ-лўқ, тиним йўқ.

Ваҳ-ҳа-ҳа-ҳа!

Алдандингиз!!! Маданий алдов!!!

К а н т

Кўрдингизми, сўзларида бир интизом йўқ,

Бу ҳаммаси менинг ишим, менинг санъатим.

Ж а қ и р

Санъатингдан ўргилдим-ей!

Н а р п а п у

(Жақирга аста)

Ҳай-ҳай, секин... (баралла)
Жонажонлар, нима бу туриш,
Уйлайсизми кишанлардан фориф бўлишни.

(Кишанларни ечмоқчи бўлади.)

К а н т

Шошмай тур-чи. Уддалар бу ишни Бамбарун.

К а н т Б а м б а р у н г а У қ р а я д и. К у п У т м а й Б а м б а р у н
бандиларга яқин келиб, кишанларни бирин-кетин олади

Ана, бўлди...

В а н Х а н Х у

Нақадар соз Озодлик!.. Ҳурлик!..
Бунни яхши ҳис қилади банди бўлганлар.
Қани энди бир мўъжиза кўрсатилса-ю,
Уз Сайёрам, масканимга мен бориб қолсам.

Ж а қ и р

О, кошкийди! Мен ҳам шуни истайман фақат.

К а н т

Қўлга кирса аппаратлар мурвати агар,
Ҳаммангизни муродингиз рўёбга чиқар.
У кун келар... Хўп, бўлмасам, ишга тушайлик.
Бир ёқадан бош чиқариб, бир тўнга кириб,
Элатларга нур берайлик, ҳаёт берайлик.
Бамбаруннинг хонасига ҳозир ҳаммангиз
Отланингиз. Нарпапу, сен чича сабр қил.

Н а р п а п у

Нима дейсан?

К а н т

Ҳисоб-китоб куни келди,
Жавоб бер энди.
Нима учун ишқимизни хокисор этдинг...
Нега жимсан? Гапир!

Н а р п а п у

Тўғри сенинг олдингда
Эҳтимол, мен айбдорман, лекин маъзур тут.

К а н т

Фақат шуми? Оппа-осон қутулмоқчимсан.

Н а р п а п у

Айбситма, ахир, кўнгил буюргани шу.

К а н т

Ақл қани? Агар мен ҳам кўнгил майлига
Хоҳиш берсам не юмушлар содир бўлмасди!

Н а р п а п у

Билолмадим, кўнгилнинг кўп тариқати бор,
Аввал бошда тентирар у бошқа кўйларда,
Сўнгроқ эса ўз кўчасин топиб олади.

Сендаги ишқ мусаффордир лекин аъмолинг,
Орзу-ўйинг—жаҳон ичра биру бор бўлиш.
Бамбарун ҳам бу борада сендан қолишмас;
Сезган иши—жаҳонгирлик, ўта манманлик.
Жақирда-чи? Ундай бачки муддаолар йўқ!
У Ватанни ҳар нарсадан аъло кўради.
Юраги оқ, қарашлари содда, тўпори.

Қ а н т

Юраги оқ? Нима бизнинг кўнгил қорами?
Вой, зиндиқ-ей. Биласанми, ҳозир ҳаммангни
Жинни қилиб энг кулгили ҳолга соламан.

Н а р п а п у

Ҳа, биламан, кўп иш келар қўлингдан, лекин —
Кўнгилдаги соф туйғуни этолмайсан забт.

Қ а н т

Шунақами?

Н а р п а п у

У, Жақирга тегишли фақат.

Қ а н т

Хом сут эмган лафзи беҳуд, ҳали шошмай тур.

Т е м и р д а с т ё р киради.

Т е м и р д а с т ё р

Аё, соҳиб, эшит мендан сўнгги хабарни,

Хонасига кириб олгач, Бамбарун филҳол
Аппаратлар мурватини ўйнай бошлади.
Қизиб кетди бор ускуна, механизмлар,
Тез орада кучли портлаш кутиллар энди.

К а н т

Олдини ол!

Т е м и р д а с т ё р

Олдини ол?

Бу иш иложсиз.

Н а р п а п у

Вой, ўлмасам! Индо бергин, қайдасан Жақир,
Яна насиб бўлармикин дийдор кўришиниш?

(Чиқади.)

К а н т

О, қанақа каллаварамман!
Телбани соғ кишиларга қўшиб янглишдим.
Янглишдим-а!

Парда

ХОТИМА

1-О в о з

Икки куч энд бир-бирига дунёда ҳамон,
Бири нуқул ёмонлигу бири эзгулик.

2-О в о з

Иккаласи курашади ҳаёт бор экан,
Бирин мисли гул десангиз, бошқаси тикан.

1-О в о з

Гул кўпайсин, гул—нафосат, тароват рамзи!

2-О в о з

Эрк берманг ҳеч ёмонликка, яхшилик ўссин!

Турли овозлар, гувуллаш, чийиллаш, шовқин-сурон кўтарилади.
Саҳнада улкан портлаш ва аланга пайдо бўлади.

Парда

МУНДАРИЖА

| | | |
|------------------------------|-----------|----|
| Тасаввур | | 3 |
| Ўзбекистон | | 4 |
| Ирмоқлар | | 7 |
| Акс садо | | 9 |
| Изланиш | | 11 |
| Тилсиз суҳбат | | 12 |
| Эътиқод | | 13 |
| «Бу кўнгил мулкида!» | | 15 |
| Гулидан тақай десам | | 17 |
| Мутойиба | | 18 |
| Баҳор ҳазили | | 19 |
| Чилдирма ва икки чилдирмакаш | | 20 |
| Фироқ ҳақида | | 21 |
| Умид учқунлари | | 22 |
| Колхозчи қиз | | 23 |
| Ҳижрон | | 24 |
| Ўтрор харобаларида | | 25 |
| Саҳрода | | 26 |
| «Эҳромларнинг ўчоғимиш» | | 27 |
| Нодирабегим армони | | 28 |
| 1916 йил | | 29 |
| Эътироз | | 32 |
| Занжи | | 34 |
| Мерос | | 35 |
| Фаробий фалсафаси | | 36 |
| Мактуб | | 37 |
| Тўртлик | | 38 |
| Эзгу ният | | 39 |

| | |
|---|----|
| «Осмонга мушт ўқталган...» | 40 |
| Ифвогар | 41 |
| Луқма | 42 |
| Дастаси ўзимиздан | 43 |
| Само сирлари (Фантастик дoston-драма) | 44 |

На узбекском языке

Аскар Қасымов

КРАСОТА ЗЕМЛИ

Стихи и драматическая поэма

Редактор *М. Аъзамов*

Рассом *Г. Ҳошимова*

Расмлар редактори *А. Бобров*

Техн. редактор *Е. Потапова*

Корректор *О. Турдибекова*

ИБ № 607

Босмахонага берилди 26.02.79 й. Босишга рухсат этилди 25.06.79 й. Формати 70x90 1/32. Босма л 3,25. Шартли босма л. 3,8. Нашр л. 2,97. Тиражи 5000. Р. 13605. Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. Тошкент, Навоий кўчаси, 30. Шартнома № 196—78.

Ўзбекистон ССР Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси ишлари Давлат комитетининг Бекобод шаҳар босмахонасида № 1 қоғозга босилди. Бекобод, 1979 йил. Заказ № 190. Баҳоси 35 т.

Асқар Қосимов.

Замин кўрки. —Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти,
1979 С.—104 б.

Асқар Қосим ўзининг «Фаввора» ва «Мовий осмон» номли шеърини тўпламлари орқали шеър ихлосмандларига яхши таниш. Шоирнинг бу янги тўпламига унинг кейинги йилларда ёзган янги шеърлари ҳамда «Само сирлари» номли фантастик дoston-драмаси киритилди.

Асқар Қасимов. Красота земли. Стихи.
Уз2

70403—158
М352(04)—79 44—79 3703040200